

УДК 336.15

В.П. Кравченко, доц., канд. екон. наук, Є.М. Гудим, магістр гр. ФК-15 МЗ

Центральноукраїнський національний технічний університет

Стан місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Проаналізовано сучасний стан формування місцевих бюджетів та ефективності їх виконання в умовах фінансової децентралізації. Розглянуто шляхи надходжень до місцевих бюджетів. Встановлено переваги та існуючі ризики бюджетної децентралізації.

місцеві бюджети, фінансова децентралізація, ризики, податкові надходження, ефективність фінансової децентралізації

Актуальність. На сучасному етапі економічних перетворень важливою умовою посилення економіки регіону є фінансові ресурси. Розвиток можливостей використання перспективних форм і методів залучення фінансових ресурсів для подолання репресивності регіонів, забезпечення збалансованості їх розвитку залежить від децентралізації фінансів регіонів. Децентралізація місцевих бюджетів забезпечить економічну ефективність їх функціонування і розвитку фінансової інфраструктури Держави в цілому. На сьогодні питання децентралізації бюджетної системи України є актуальним, оскільки фінансова децентралізація є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади.

Метою статті є розгляд особливостей процесу формування місцевих бюджетів та ефективності їх наповнення в умовах фінансової децентралізації регіонів України.

Завдання:

- дослідити ефективність впровадження фінансової децентралізації;
- встановлення переваг і ризиків у процесі розширення повноважень місцевих органів влади.

Результати досліджень. В Україні сучасний етап практичного реформування місцевого самоврядування розпочато із внесення змін

до Бюджетного та Податкового кодексів України. Зроблено перші кроки у напрямі бюджетної децентралізації, які, спрямовані на забезпечення бюджетної та фінансової самостійності місцевих органів влади у формуванні та виконанні місцевих бюджетів, розширення доходної бази місцевих бюджетів.

Отже, новації Бюджетного кодексу України 2014-2016 рр. стосуються, головним чином, формування дохідної частини місцевих бюджетів України.

Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування безпосередньо залежить від наповненості місцевого бюджету та рівня фінансової самостійності території.

Бюджетна децентралізація передбачає наступні шляхи надходжень до місцевих бюджетів:

- збільшення відрахування до держбюджету з рентної плати за користування надрами (крім нафти і природного газу) з 50% до 75%;

- передача до місцевих бюджетів акцизного податку від реалізації через роздрібні мережі пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів, біодизеля і скрапленого газу, надходжень від ліцензій на право експорту, імпорту та оптової торгівлі алкогольною та тютюновою продукцією;

- збільшення відсотку зарахування екологічного податку з 35 до 80%, при цьому 55% будуть направлятися в обласні бюджети, а 25% – до районних бюджетів і бюджетів міст обласного значення;

- розширення з 2015 року бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна.

Переконливими фактами, що свідчать про ефективність впровадження фінансової децентралізації, стали результати платоспроможності місцевих бюджетів. Так, за даними експертів Асоціації міст України, у 2014–2016 рр. у 58 разів зменшилася кількість наданих казначейських позик, що демонструє посилення платоспроможності місцевих бюджетів. У 2017 р. кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %, кількість бюджетів-донорів зросла на 12,5 %. У цьому ж році у 2,2 раза збільшилася державна фінансова підтримка розвитку громад [1].

Підтвердженням ефективності фінансової децентралізації є і щомісячне накопичення залишків бюджетних коштів на рахунках місцевих бюджетів, обсяг яких на початок 2017 р. становив 47,7 млрд. грн. (33,6 млрд. грн. по загальному фонду та 14,1 млрд. грн. по

спеціальному фонду). Приріст залишків коштів проти початку 2016 року становив 12,5 млрд. грн. або 35,5 %. Збільшення залишків коштів на рахунках місцевих бюджетів свідчить про вагоме зростання дохідної частини місцевих бюджетів. Такі тенденції дають можливість місцевим органам влади забезпечити належне функціонування закладів бюджетної сфери та самостійно вирішувати питання розвитку громад без звернення до центральних органів влади стосовно виділення додаткових коштів з Державного бюджету [2].

Такі позитивні зрушення в наповненні місцевих бюджетів пов'язують зі змінами в законодавстві. У Бюджетному кодексі запроваджено норми, які нівелюють негативний вплив Держказначейства на розподіл фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Саме податкові надходження є основним джерелом бюджетних доходів місцевого самоврядування.

До місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 35,1 млрд. грн, що на 7,3 млрд. грн., або на 26,4 %, більше, ніж у 2015 році. Річний план доходів, затверджений місцевими радами, виконано на 31,6 %. Такий показник виконання плану дає підстави прогнозувати його перевиконання за результатами року [3].

При цьому високий показник виконання річного плану було забезпечено зростанням надходжень з усіх основних податкових джерел: податок на доходи фізичних осіб виконано на 28,0 %; податок на прибуток підприємств – на 52,4 %; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів – на 29,7%; орендна плата на землю з юридичних осіб – на 33,8 %; єдиний податок – на 36,6 % тощо.

Податок на доходи фізичних осіб, попри переспрямування його значної частки до державного бюджету, продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 45,9 %. Надходження цього податку склали 16,1 млрд. грн., що на 5,1 млрд. грн., або на 45,9 %, більше за відповідний показник минулого року.

За останні два роки місцеві податки і збори, до яких віднесено єдиний податок і податки на майно, стали другим за обсягом джерелом наповнення місцевих бюджетів. Їхня частка у загальній структурі доходів останніх у I кварталі 2016 року становила більш ніж чверть усіх доходів місцевих бюджетів, а обсяг – 9,0 млрд. грн.

Також, основним джерелом місцевих податків і зборів є плата за землю. З цього джерела надійшло 5,1 млрд. грн., що на 54,5 % більше за відповідний показник минулого року.

Попри кризові явища в економіці, п'ятий рік поспіль продовжується зростання обсягів надходжень єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва. Це зробило зазначений податок другим за обсягом серед місцевих податків і зборів, якого було сплачено 3,2 млрд. грн., що на 46,3 % більше за обсяги надходжень 2015 року.

Таке зростання відбулося, в основному, через збільшення кількості платників податку – фізичних осіб, що спричинило нарощування обсягів відрахувань майже в 1,5 рази.

Варто зазначити, що з 2015 року до складу єдиного податку включено податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 %. У 2016 році цього податку надійшло 0,4 млрд. грн., що майже в 2,5 рази більше, ніж у попередньому році. Аналогом цього податку у попередні періоди був фіксований сільськогосподарський податок.

Обсяг неподаткових надходжень місцевих бюджетів склав 4,5 млрд. грн., що на 2,2 млрд. грн., або на 32,3 %, менше за відповідний показник 2015 року. Це пов'язано зі зменшенням власних надходжень бюджетних установ. Попри зменшення майже на третину, найбільшою за обсягом статтею неподаткових надходжень до місцевих бюджетів продовжують бути власні надходження бюджетних установ. Їх обсяг становив 4,5 млрд. грн., що на 2,3 млрд. грн. менше аналогічного показника минулого року.

Обсяг доходів від операцій з капіталом зменшився майже на третину порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Вони становили 0,3 млрд. грн., що на 29,8 % менше, ніж у 2015 році. Втім, частка доходів від операцій з капіталом у доходах місцевих бюджетів суттєво не змінилася і становила 0,8 %.

Підсумки виконання місцевих бюджетів підтверджують, що реалізація реформи міжбюджетних відносин у контексті децентралізації дала позитивні результати. Найбільш вагомим результатом є перерозподіл фінансового ресурсу на користь місцевих бюджетів.

Органи місцевого самоврядування на місцях можуть підвищити благополуччя населення за рахунок задоволення їх індивідуальних вподобань. Іншим аргументом в користь бюджетної децентралізації є

її здатність стимулювати горизонтальну і вертикальну бюджетну конкуренцію, а це, в свою чергу, сприятиме мінімізації суспільного сектора та покращенню якості наданих послуг.

Попри очевидні переваги бюджетної децентралізації існують ризики. Вагомим ризиком неефективної бюджетної децентралізації може бути виникнення дисонансу між перерозподілом доходів та встановленням макроекономічної стабілізації. За оцінками експертів, надмірна децентралізація бюджетної системи ускладнює реалізацію державою такої функції як стабілізація та перерозподіл доходів. Часто управлінські ризики пов'язують із низькою кваліфікацією управлінського апарату органів місцевого самоврядування, домінуванням особистих інтересів над суспільним.

Висновки. Згідно проведеного дослідження ефективність реалізації реформи міжбюджетних відносин у контексті децентралізації дала позитивні результати. Вдала проведена бюджетна децентралізація сприяла нарощенню фінансового потенціалу територій, активізації інвестиційної діяльності. В органах місцевого самоврядування змінюються підходи до розвитку громад. Основним джерелом зростання доходів місцевих бюджетів в Україні залишається податок на доходи фізичних осіб, другим джерелом надходжень по питомій вазі в загальному обсязі бюджетів є плата за землю. Новації Бюджетного та Податкового кодексів України сприяли збільшенню дохідної частини місцевих бюджетів. Водночас при збільшенні дохідної частини місцевих бюджетів залишається не вирішеним питання ефективного використання коштів на розвиток громад.

Список літератури

1. Пальчук В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації [Електронний ресурс] / В. Пальчук // Україна: події, факти, коментарі. – 2017. – № 6. – С. 41–51. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr6.pdf>.
2. Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти [Електронний ресурс] / Возняк Г. В. // Економічна теорія: Проблеми економіки – 2015. – № 2, С.253-257. – Режим доступу: http://www.problecon.com/pdf/2015/2_0/253_257.pdf.
3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень – березень 2016 року/ [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2016. – 73 с.